

şerhidir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1299). 6. *Şerhu'l-Mevâkıf*. Adudüddin el-İcî'nin klasik kelâm ilmine dair *el-Mevâkıf*'inin şerhidir (a.g.e., II, 1891). Kirmânî'nin bunlardan başka *Risâle fi mes'ele'l-kühûl*, *Ünmûzecü'l-Keşşâf*, *Zeylû Mesâlikü'l-ebşâr*, *Zamâ'irü'l-Kur'ân*, *Şerhu Kitâbi'l-Cevâhir* adlı eserlerinin bulunduğu kaynaklarda zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şemseddin el-Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî fi şerhi Şaḥîḥi'l-Buḥârî*, Beyrut 1401/1981, I, 1-6; Ebû'l-Mehâsin el-Hüseynî, *Zeylû Tezkireti'l-huffâz* (nşr. Hüsâmeddin el-Kudsî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-İlmiyye), I, 168; Fâsî, *Zeylû't-Takyîd fi ruvâḥi's-sünen ve'l-mesânid* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1410/1990, I, 209; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmîne*, IV, 310-311; a.mlf., *Fethu'l-bârî* (Hatîb), VI, 447-448; X, 450; XI, 123, 284; XII, 104; XIII, 344, 541; Süyûtî, *Buḡyetü'l-uv'ât*, I, 279-280; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 212, 213; *Keşfü'z-zunûn*, I, 546-547; II, 1299, 1891; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 294; Siddîk Hasan Han, *Ebcedü'l-ülûm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-İlmiyye), II, 330; III, 59-60; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 172; Kays Âl-i Kays, *el-İrânîyyûn*, II/2, s. 600-603; Ebû Ubeyde Mesḥûr b. Hasan b. Selmân – Ebû Huzeyfe Râid b. Sabrî, *Mu'cemü'l-muşannefâti'l-vâride fi Fethi'l-bârî*, Riyad 1412/1991, s. 244-245; Cezzâr, *Medâḥilü'l-mü'ellifîn*, s. 1354; Brockelmann, *GAL*, III, 168; Tahsin Görgün, "Adudüddin el-İcî", *DİA*, XXI, 412-414.

İSMÂİL HAKKI ÜNAL

KİRMÂNÎ, Tâcülkurrâ

(تاج القراء الكرمانی)

Ebû'l-Kâsım Tâcülkurrâ Burhânüddin Mahmûd b. Hamza b. Nasr el-Kirmânî (ö. 500/1106'dan sonra)

Tefsir, nahiv ve kıraat âlimi.

Kirman'da doğdu ve öğrenimini burada yaptı. Hocaları Ebû Sehl Muhammed b. Abdurrahman en-Nisâbü'rî ile Şeyhülislam Kâdî Cemâleddin Ebû'l-Meâîf'dir (*Lübâbü't-tefâsîr*, I, vr. 1^b, 60^{a-b}). Yâkût onun Kirman dışına çıkmadığını söylemiş (*Mu'cemü'l-üdebâ'*, XIX, 125) ve bu tesbit daha sonraki kaynaklarda aynen tekrarlanmışsa da ilmî derinliği eserlerinde açıkça görülen ve "Tâcülkurrâ" olarak nitelendirilen bir âlimin o günkü Kirman'ın mütevazî ilim ortamında yetişemeyeceği düşünülerek Fâris, Horasan, Irak gibi ülkelere seyahatler yapmış olacağına işaret edilmiştir (*el-Burhân fi tevcihi müteşâbihî'l-Kur'ân* [nşr. Ahmed İzzeddin], neşredenin girişi, s. 30). Kirmânî, ilmî incelemeleri ve telif çalışmalarını yanında kıraat okutarak öğrenci yetiştirmiş, kıraat âlimi Nasr b. Ali b. Ebû Meryem onun talebesi olmuştur. Bâtınî

fikirlerle de mücadele eden Kirmânî, Bâtınıye mezhebini benimsediği, günlerini işretle geçirdiği, din büyükleriyle ilim adamlarını öldürttüğü için halkın nefretini kazanan Kirman Meliki İrânşâh'ın tahttan indirilip öldürülmesine fetva verenlerin öncülerindedir. İtikadda Mâtürîdî mezhebinin görüşlerini benimseyen Kirmânî, *Keşfü'z-zunûn*'da (I, 241) Şâfiî olarak nitelendirilmişse de tefsirinde dayandığı ve benimsediği görüşlere bakıldığında fıkhıta Hanefî olduğu anlaşılmaktadır (Keskin, s. 30-31).

Eserleri. 1. Lübâbü't-tefâsîr. Rivayet ve dirayet tefsiri olan eserde dil açısından yapılan açıklamalarla kıraat konuları üzerinde de durulmuş, Ebû'l-Hasan Ali b. İsa er-Rummânî ile Ebû Müslim Muhammed b. Bahr el-İsfahânî önde gelen kaynakları arasında yer almıştır. Kitapta *Şaḥîḥ-i Buḥârî* ve *Şaḥîḥ-i Müslim* dışında hadis kaynağı kullanılmamış, Kur'an'daki bazı lafız ve âyetlerin tekrarlanmasındaki hikmetler anlatılmış, bu arada az da olsa İsrâîlî haberler zikredilmiştir (yazma nüshaları için bk. Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 417-418, Serez, nr. 246, Mesih Paşa, nr. 8; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 249; Hacı Selim Ağa Ktp., Nurbânû Sultan, nr. 28-29; Kitâbhâne-i Umûmî Hazret-i Âyetullâhî'l-uzmâ Neceff Mar'aşî, nr. 1332; British Museum, nr. 100; el-Methafü'l-Asyevî Ktp., Saint Petersburg, nr. Af. 3319, 910). Hasan Keskin eser üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır (bk. bibl.). **2. Garâ'ibü't-tefsîr ve 'acâ'ibü't-te'vîl** ('*Acâ'ibü'l-Kur'ân*, '*Acâ'ibü't-te'vîl*', '*Acâ'ibü't-tefsîr ve garâ'ibü't-te'vîl*', *el-'Acâ'ib ve'l-garâ'ib*). Âyetlerin tefsiriyle ilgili olarak aklın hoş görmediği, nakledilmesi doğru olmayan bâtil görüşlerden sakındırmak maksadıyla telif edilmiş, bütün âyetler gerekli görülenler açıklanmıştır. Bilgi vermek amacıyla da olsa nakledilen bazı asılsız rivayetlerden dolayı müellifin tenkit edilmesine sebep olan eserin (Süyûtî, *el-İtkân*, IV, 202; *Keşfü'z-zunûn*, I, 432) bazı nüshaları Topkapı Sarayı Müzesi (III. Ahmed, nr. 106 [I-II]; Medine, nr. 135), Nuruosmaniye (nr. 583) ve Süleymaniye (Yenicami, nr. 60; Damad İbrâhim Paşa, nr. 152) kütüphanelerinde bulunmaktadır. **3. el-Burhân fi tevcihi müteşâbihî'l-Kur'ân** (*Burhânü'l-Kur'ân*, *el-Burhân fi me'ânî müteşâbihî'l-Kur'ân*, *Burhânü'l-Kur'ân fîmâ fihî mine't-hücceti ve'l-burhân*, *Burhân fi müteşâbihî'l-Kur'ân*). Tekrar edilen âyetler konusunun ele alındığı eserde tekrarın sebep ve hikmetleri üzerinde durulmuştur. Kitap Ab-

dülkâdir Ahmed Atâ tarafından tahkik edilerek önce *Esrârü't-tekrâr fi'l-Kur'ân* adıyla (Kahire 1978), daha sonra *el-Burhân fi tevcihi müteşâbihî'l-Kur'ân* şeklinde orijinal ismiyle (Beyrut 1986) neşredilmiş, eseri ayrıca Ahmed İzzeddin Abdullah Halefullah tahkik ederek yayımlamıştır (Mansûre 1411/1991). Nâsır b. Süleyman el-Ömer eser üzerinde yüksek lisans çalışması yapmıştır (1980, Câmîatü'l-İlmâm Muhammed b. Suûd, usûlü'd-dîn). **4. el-Hidâye fi şerhi Gâyeti İbn Mihrân.** Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Mihrân en-Nisâbü'rî'nin *el-Gâye fi'l-kırâ'âtü'l-âşr* adlı eserinin şerhi olup bir nüshası Tahran'da Ali Asgar-ı Hikmet Kütüphanesi'ndedir (Sezgin, I, 46-47).

Kirmânî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Haḫḫu'l-meşâḫif*, *Lübâbü't-te'vîl*, *el-Müsteşhed bi'l-âyât*, *et-Teyisîr fi't-tefsîr*, *el-İcâz fi'n-naḫv* (Ebû Ali Hasan b. Ahmed el-Fârisî'nin *el-İzâh fi'n-naḫv* adlı eserinin muhtasarı), *el-İfâde fi'n-naḫv*, *en-Nizâmîyyü fi'n-naḫv* (Ebû'l-Feth Osman b. Cinnî'nin *el-Lüm'a fi'n-naḫv* adlı eserinin muhtasarı), *Şerhu'l-Lüm'a* (Ebû'l-Feth Osman b. Cinnî'nin *el-Lüm'a fi'n-naḫv* adlı eserinin şerhi).

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcülkurrâ el-Kirmânî, *Lübâbü't-tefâsîr*, Hacı Selim Ağa Ktp., Nurbânû Sultan, nr. 28-29, I, vr. 1^b, 60^{a-b}; II, vr. 323; a.mlf., *el-Burhân fi tevcihi müteşâbihî'l-Kur'ân* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1986, neşredenin girişi, s. 11-16; a.e. (nşr. Ahmed İzzeddin Abdullah Halefullah), Mansûre 1411/1991, neşredenin girişi, s. 29-97; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, XIX, 125, 224; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 291, 337; Süyûtî, *Buḡyetü'l-uv'ât*, II, 277-278, 314; a.mlf., *el-İtkân* (Ebû'l-Fazl), IV, 202; Dâvudî, *Ṭabakâtü'l-müfessîrîn*, II, 312-313, 345; Hasan b. Şihâbüddin Yezdî, *Câmî'ü't-tevâriḫ-i Hasenî*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4307, vr. 197; *Keşfü'z-zunûn*, I, 213, 241, 432; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 402; Brockelmann, *GAL*, I, 412; *Suppl.*, I, 732; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 46-47; Hasan Keskin, *Tâcü'l-Kurrâ el-Kirmânî ve Lübâbü't-tefâsîr Adlı Tefsiri* (doktora tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 28, 30-31.

HASAN KESKİN

KİRMANŞAH

(كرمانشاه)

İran'da bir şehir ve bu şehrin merkez olduğu idarî bölge.

Kirmanşah (günümüz Farsça'sında Ker-mânşâh) Zağros sıradağlarının kuzeybatısında deniz seviyesinden 1320 m. yükseklikte kurulmuştur. Ortaçağ Arap coğ-